

โศติ สาหรี และผ้าปูม

TORTY SAREE AND PUNE

นางสาวอินทรา ซาฮีร์
MISS INTHIRA SASHE
สถาบันภาษาและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงศึกษาธิการ
ประจำปีงบประมาณ 2536

สารบัญ

	หน้า
บทนำ	1
โธตี สาหรี และผ้าปุม	2
ความสัมพันธ์ทางการค้าผ้าระหว่างอินเดียกับไทย	2
ลักษณะของผ้าโธตี สาหรี และผ้าปุม	5
การใช้ผ้าของคนไทยสมัยอยุธยา	7
การใช้ผ้าของคนไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น	8
การใช้ผ้าของชาวอินเดีย	11
การเปรียบเทียบการใช้ผ้าโธตี สาหรี และผ้าปุม	12
การเปรียบเทียบการวางกรอบและลายผ้าของ ผ้าโธตี สาหรี และผ้าปุม	12
บทสรุป	13
เชิงอรรถ	15
บรรณานุกรม	17
ภาคผนวก	

บทนำ

ประเทศไทยกับประเทศอินเดียมีการติดต่อสัมพันธ์กันเป็นเวลายาวนาน ดังจะเห็นได้จากหลักฐานข้อมูลทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่ชี้ให้เห็นว่าคนอินเดียได้อพยพเข้ามาในบริเวณแหลมสุวรรณภูมิมานานกว่า 2,000 ปี จากการอพยพของชาวอินเดียที่เข้ามาสู่บริเวณนี้ทำให้เกิดการแพร่กระจายของอิทธิพลทางวัฒนธรรมอินเดีย กระบวนการกระจายอิทธิพลทางวัฒนธรรมอินเดีย (INDIANIZATION) นี้เกิดขึ้นได้อย่างไร ยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่

การศึกษาในระยะแรกกล่าวว่า พ่อค้าอินเดียเป็นผู้นำวัฒนธรรมมาเผยแพร่ตามเมืองท่าต่าง ๆ ที่เพิ่งก่อตั้งขึ้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยพ่อค้าอินเดียจะเข้ามาติดต่อกับชาวสยามและมีความสัมพันธ์ทางสังคมอื่น ๆ กับคนพื้นเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือการแต่งงาน ดังคำอธิบายเกี่ยวกับเรื่องนี้ของกรมพระยาดำรงราชานุภาพที่ทรงแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับชาวอินเดียที่เดินทางไปมาค้าขายในดินแดนแถบนี้ในสมัยโบราณไว้ว่า

ชาวอินเดียที่ไปมาค้าขายกับดินแดนนี้เป็นชาวอินเดียได้ มาค้าขายกับเมืองตะกั่วป่า เพราะอยู่ตรงกัน แล่นเรือไปมาสะดวก พวกนี้คงเข้ามาค้าขาย แต่ปลายพุทธกาล...

คนที่มาค้าขายในแถบนี้ต้องเป็นผู้ชายทั้งนั้น... ก็เป็นการจำเป็นอยู่เองที่จะต้องได้เสียดกับผู้หญิงพื้นเมือง ครั้นอยู่ไปเกิดมีลูกมีเมียตั้งประจำ... นี่เป็น มูลเหตุที่ชาวอินเดียมาตั้งอยู่ในดินแดนแถบนี้¹

แต่ระยะหลังมีผู้คัดค้าน เนื่องจากผู้คัดค้านเห็นว่าพ่อค้าอินเดียเป็นผู้มีฐานะต่ำในสังคม จึงไม่น่าจะเป็นผู้ที่เข้ามาเผยแพร่วัฒนธรรมของอินเดียได้ ผู้ที่เผยแพร่ น่าจะเป็นพราหมณ์มากกว่า เพราะพราหมณ์เป็นผู้ได้รับเชิญเข้ามาสู่ราชสำนักเพื่อเสริมสร้างอำนาจทางการเมืองให้แก่บรรดาผู้ปกครองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และยังเป็นที่ยอมรับกันดีว่าพราหมณ์เป็นผู้ทรงความรู้ในคัมภีร์ นอกจากนี้พราหมณ์ยังอาจได้อำนาจจากการแต่งงานหรือขยายอิทธิพลของตนภายใต้การปกป้องของกษัตริย์หรือชนชั้นปกครอง

นอกจากความคิดเห็นของทั้งสองกลุ่มนี้แล้ว ยังมีผู้ที่เสนอความคิดเห็นที่แตกต่างออกไปอีกว่า การเผยแพร่อิทธิพลทางวัฒนธรรมของอินเดียในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับกลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่งโดยเฉพาะ แต่อาจพัฒนามาจากการเป็นศูนย์กลางทางการค้าและชุมชนของชาวอินเดียในบริเวณนี้ จนขยายตัวและแปรสภาพเป็นเมืองและนครรัฐซึ่งยังคงรับอิทธิพลของอินเดียอยู่² จากการที่กล่าวมาจะเห็นว่า ชาวอินเดียคงเดินทางเข้ามาสู่บริเวณประเทศไทยปัจจุบันนานแล้ว และการแพร่กระจายอิทธิพลทางวัฒนธรรมของอินเดียในไทยมีปรากฏให้เห็น

โดยทั่วไป ทั้งในแง่โบราณสถาน ศิลปวัตถุ ตลอดจนทางด้านภาษาและวรรณคดี การจะศึกษาถึงการค้าทอผ้าทางวัฒนธรรมจากอินเดียมาสู่ไทยนั้น จึงอาจทำการศึกษาได้ในหลายรูปแบบ และเรื่องหนึ่งที่น่าจะทำการทดลองศึกษาคือ เรื่องผ้า เนื่องจากผ้า นับเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ชนิดหนึ่งที่สามารถจะแสดงให้เห็นถึงคุณค่าทางวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียบกับไทย ผ่านการมีวัฒนธรรมร่วมในเรื่องผ้าที่ใช้ชีวิตประจำวัน ตลอดจนการค้าผ้าระหว่างอินเดียบกับไทย ทั้งนี้จะเน้นเรื่องผ้าต่าง ๆ ที่ไทยสั่งเข้ามาจากอินเดียตั้งแต่ต้นรัตนโกสินทร์ ตลอดจนการนำผ้าเหล่านั้นมาใช้ในชีวิตประจำวัน และศึกษาในรายละเอียดเกี่ยวกับผ้าปูม โดยเทียบกับผ้าโสรีและผ้าสาหรืของอินเดีย

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยในเรื่องนี้ นับได้ว่าเป็นการทดลองเสนอเพื่อทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอินเดียผ่านการค้าเรื่องผ้าและการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมในเรื่องดังกล่าว โดยข้อมูลที่ค้นคว้า ผู้วิจัยจะได้ทำการศึกษาจากข้อมูลที่มีการบันทึกไว้ตามเอกสารต่าง ๆ เพื่อนำมาวิเคราะห์ตามวิธีการทางประวัติศาสตร์ นอกจากนั้นข้อมูลบางส่วน ผู้วิจัยจะใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาประกอบเพื่อให้ได้รับความรู้และข้อมูลเพิ่มเติมมากขึ้น

ผลของการวิจัย

เพื่อให้ทราบถึงความสัมพันธ์ทางการค้าและวัฒนธรรม ระหว่างประเทศไทยกับประเทศอินเดีย

โธตี สาหรี และผ้าปุม

การศึกษาเรื่องนี้เป็นการศึกษาทดลองการนำเสนอการศึกษาเพื่อเปรียบเทียบการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างประเทศอินเดียกับไทย โดยจะศึกษาจากลักษณะการถ่ายทอดวัฒนธรรมระหว่างอินเดียกับไทย ผ่านวัฒนธรรมการใช้ผ้าซึ่งมีลักษณะของผ้าที่ใช้ร่วมกันบางชนิด โดยแบ่งเรื่องราวที่จะทำการศึกษาออกเป็น 3 ส่วน คือ

1. ความสัมพันธ์ทางการค้าผ้าระหว่างอินเดียกับไทย
2. ลักษณะของผ้าโธตี สาหรี และผ้าปุม
3. เปรียบเทียบผ้าโธตี สาหรี และผ้าปุม

ความสัมพันธ์ทางการค้าผ้าระหว่างอินเดียกับไทย

การศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับผ้าในอดีตของไทย ทำให้ทราบว่าประเทศไทยมีการสั่งผ้าจากที่ต่าง ๆ เข้ามาใช้ในประเทศ ซึ่งรวมทั้งผ้าที่สั่งเข้ามาจากอินเดียด้วย ดังจะเห็นได้จากงานที่มีผู้ศึกษาไว้ดังนี้

สมัยอาณาจักรสุโขทัย (พ.ศ. 1800 - 1963) มีการสั่งผ้าเบงกาลีหรือเจตตครี มาจากอินเดีย ซึ่งยังไม่ทราบว่าผ้าชนิดใด สันนิษฐานว่าจะเป็นผ้าลายชนิดหนึ่ง³

สมัยอาณาจักรอยุธยา (พ.ศ. 1893 - 2310) ดำเนินการนำเข้าได้กล่าวถึง ตลาดการค้าผ้าในอยุธยาอยู่หลายแห่ง อาทิ บ้านป่าขมภู ย่านทุ่งหมาก และย่านฉะไกรใหญ่ ซึ่งที่ย่านฉะไกรใหญ่ จะมีการขายผ้าสุหรัด และผ้าขาว⁴ นอกจากนั้นยังมีจดหมายของพ่อค้าชาวต่างชาติที่มาทำการค้าในอยุธยาได้กล่าวถึงสินค้าที่ขายดีในกรุงสยามว่า

สินค้าที่ขายดีในกรุงสยาม ได้แก่ ผ้าชนิดต่างๆ จากอินเดีย ได้แก่ ไบรัมสี น้ำเงิน เหลาสีแดง เบฟดำสีขาว... อัลลเลชาเวส คัมเบอร์น และผ้าชนิด ต่าง ๆ จากสุหรัด... ผ้าเหล่านี้มีผู้ต้องการมาก และจะขายได้เป็นจำนวนมาก...⁵

สมัยรัตนโกสินทร์ ไทยส่งสินค้าของหลวงไปขายที่อินเดีย คือ ช้างและคินุก ส่วนสินค้าที่หลวงซื้อกลับเข้ามาคือผ้าต่าง ๆ ดังจะ เห็นได้จากบันทึกในสารตราที่เมืองนครศรีธรรมราชส่งมารายงานสภาพทางการค้าและรายการสินค้าที่ได้ซื้อมาดังนี้

ขุนอักษร นายศรีโหม จัดซื้อผ้าขาวเศรษฐี... เศรษฐีจัดได้แต่ผ้าขาวสีชนิด ให้เข้ามาก่อนแปนพรรณผ้าขาวสุกดำ 6 กุลี ราคากุลีละซัง 5 ตำลึง ผ้าขาวฉนำ 15 กุลี... ผ้าขาวโมริยชนิดหนึ่ง 10 กุลี... ผ้าขาวโมริยชนิดหนึ่ง 8 กุลี...⁶

สินค้าผ้าที่อินเดียขายให้กับไทย มีสินค้าผ้าจากเบงกอล บอมเบย์ สุราษฏร์ ดังมีปรากฏ
ในบันทึกของจอห์น ครอบเฟิดว่า บอมเบย์และสุราษฏร์ ส่งทองคำ เงิน ด้าย ไหม ผ้าลายดอกมา
ให้ไทย

นอกจากบันทึกของครอบเฟิดแล้ว ในปี พ.ศ. 2433 (ค.ศ. 1890) มีบันทึกเกี่ยวกับสภาพการ
ค้าของไทยในระยะนั้นว่า สินค้าผ้าที่ไทยสั่งเข้ามีผ้าพื้นเมืองจากบอมเบย์และผ้าฝ้ายต่าง ๆ ผ้าที่
ไทยสั่งเข้าเป็นจำนวนมากคือ ผ้าลายดอก ผ้าฝ้ายทอขกดอกในตัว ผ้ามัสลินหรือผ้าป่านเนื้อบาง
ผ้าโซลซึ่งเป็นผ้าฝ้ายทอคล้ายผ้าขนหนูในปัจจุบัน⁷

ผ้าที่ไทยสั่งเข้าจากอินเดียมีรายละเอียดอยู่ในจดหมายโต้ตอบระหว่างกรมพระยานริศรานุ
วัตติวงศ์ และพระยาอนุমানราชชน โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับผ้าต่าง ๆ ดังนี้

1. ผ้าไหมด ที่จะเรียกว่าผ้าไหมดได้ให้สังเกตที่การใช้กระดาษทองตัดเป็นเส้นเหมือน
เส้นทองเล็ก ๆ ทอกับเส้นไหม และเรียกสีผ้าตามสีไหม เช่น ไหมดเหลือง ไหมดแดง ไหมดเขียว
ภายหลังผ้าชนิดนี้มีการพัฒนาขึ้น โดยเอากระดาษทองมาพันเส้นไหมแล้วนำมาทอกับไหมสีเป็น
ลายเหมือนแพรลายทอง ถ้าทำจากอินเดียเรียกว่า ไหมดเทศ ถ้าทำจากญี่ปุ่นเรียกว่า ไหมดญี่ปุ่น

2. ผ้าปัดหล่า เป็นผ้าริ้วเขียวสลับทอง สมเด็จพระยานริศรานุวัตติวงศ์ทรง อธิบายว่า
ทรงทราบจากนายบุญยัมหิรินทร์ที่เคยไปศึกษาในอินเดียว่า ผ้าปัดหล่าจะแบ่งเป็นหลายชั้นมีทั้งชั้น
ดีและชั้นเลว วิธีการดูว่าผ้าปัดหล่าแบบไหนดีเร็วกว่ากัน ดูจากการนับจำนวนไหมทองที่ทอว่า
ใช้ไหมทองกี่กะบิต ถ้าทอด้วยไหมทองมากกะบิต ทองจะพันชิดไหมเห็นเนื้อทองมากเป็นของดี
ราคาสูง ถ้าทอด้วยไหมทองน้อยกะบิต ไหมทองก็จะห่างเห็นเนื้อทองน้อย จะมีราคาถูก⁸

3. ผ้าสุหรัค (ผ้าลาย) ผ้าสุหรัคนี้ กรมพระยานริศรานุวัตติวงศ์ทรงสอบถามไปยัง
กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งพระองค์โปรดประทานคำอธิบายว่า

ผ้าที่เรียกว่า ผ้าลายสุหรัคนี้ เรียกตามชื่อเมืองที่ทำผ้าลาย (แม้จะเรียกว่า "ผ้าลายสุราษฏร์"
ก็ได้ ด้วยหนังสือเก่าที่ขวอินเดียว่าเมืองนั้นเดิมชื่อสุราษฏร์ อยู่ริมแม่น้ำตาปี) เมื่อหม่อมฉันไป
อินเดียใน พ.ศ. 2434 รัฐบาลกะโปรแกรมให้หม่อมฉันไปเมืองสุหรัคด้วยเพราะเขาว่าเป็นที่ทำผ้า
ลายส่งมาขายเมืองไทย ปีละหลายล้านรูปีๆ ไปดูไม่เห็นมีโรงจักรอันใด ทำตามบ้านราษฎร และ
ผู้หญิงกับเด็ก ๆ ทำแทบทั้งนั้น ใช้ผ้าขาวซึ่งนำมาแต่ประเทศอังกฤษ เอามาตัดให้ได้ขนาด ชักน้ำ
ให้หมดแป้ง หรือให้เนื้อแน่นก่อนแล้ววางบนพื้นเรือน เอามือกทาแผ่นไม้แม่ลายขนาดสักเท่าฝ่า
มือพิมพ์ลงกับผืนผ้าต่อ ๆ ไปจนเต็มผืน แล้วจึงเอาไปย้อมสี ถ้าจะให้มิดอกเป็นสีอื่นก็ต้มเมื่อ
ย้อมแล้ว

เมื่อเสร็จกระบวนการพิมพ์ เอาเบี่ยงขัดซักเงา การเหล่านี้ทำด้วยมือตามบ้านราษฎรเท่านั้น
พ่อค้าเป็นแต่ซื้อผ้าขาวมากระจายและรับผ้าลายไปตีตรามัดเข้ากุลี ส่งไปขาย

เรื่องผ้าลายนี้ดูจะถือเป็นหลักว่า

ก. ทำส่งมาแต่เมืองอินเดียตั้งแต่ดึกดำบรรพ์

ข. เรียกชื่อตามเมืองที่ทำ

ผ้าลายยังแยกตามชนิดของผ้าออกได้ 3 แบบ คือ

1. ผ้าลายอย่าง เป็นผ้าที่ไทยให้ลายส่งไปทำ
2. ผ้าลายอย่างนอก เป็นผ้าที่คนอินเดียคิดทำลายขึ้นมาเอง
ผ้าลายอย่างและผ้าลายอย่างนอก จะทำมาจากผ้าดิบ
3. ผ้าลายย่ำมะหวาด เป็นชื่อผ้าลายที่ทำมาจากเมืองอุมดาหวาดซึ่งเป็นเมืองเล็ก ๆ ในเขตเมืองสุหรัคของอินเดีย ผ้าลายที่ทำจากบริเวณนี้จะทำมาจากผ้าขาวเทศ⁹
4. ผ้ากุศราข เป็นผ้าเนื้อหยาบใช้เป็นทั้งผ้าห่มและผ้าปู มีทั้งผ้าสีขาวและผ้ามีลวดลายทั้งยังนิยมไปใช้ห่อคัมภีร์ เป็นผ้ามาจากเมืองกุศราข (รัฐคุชราตในปัจจุบัน) ถ้าเป็นผ้าปูอย่างดีมักมีเชิงชาย ถ้าเป็นผ้าปูอย่างเลวไม่มีเชิงชาย
5. ผ้ามะโลกัด เป็นผ้าโสร่งเนื้อดี เป็นมัน ใช้ขัดด้วยขี้ผึ้ง มาจากเมืองพุลิกัท
6. ผ้ารัตนกำพลหรือผ้ากัมพล เป็นผ้าทอจากขนสัตว์มีสีแดง เป็นผ้าที่หายากใช้ เป็นผ้าโพกศีรษะหรือเป็นผ้าทรงของกษัตริย์
7. ผ้าสำลี เข้าใจว่ามาจากเมืองไพศาลีในอินเดีย มีมาแต่ครั้งกรุงสุโขทัย¹⁰

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ประเทศไทยกับประเทศอินเดียมีความสัมพันธ์ทางการค้ากันมานานแล้ว โดยมีสินค้าที่สำคัญคือ สินค้าผ้าที่ไทยส่งเข้ามาจากอินเดีย จากรูปแบบความสัมพันธ์ดังกล่าว ทำให้น่าจะทำการศึกษาเปรียบเทียบว่า ระหว่างผ้าโรติและผ้าสาหรืของอินเดียกับผ้าปูมของไทย ซึ่งผ้าทั้งหมดต่างมีฐานะเป็นผ้าปูมเหมือนกันนั้น ได้รับอิทธิพลจากกันและกันในรูปแบบใดบ้าง เนื่องจากผ้าไม่ได้มีฐานะเป็นเพียงเครื่องแต่งกายเท่านั้น แต่ยังมีความหมายทางวัฒนธรรมแฝงอยู่ด้วย ผ้าได้เข้ามาแทรกอยู่ทุกชั้นตอนของชีวิตนับตั้งแต่เกิดจนตาย

ลักษณะของผ้าโรติ สาหรื และผ้าปูม

ผ้าโรติและผ้าสาหรื เป็นผ้าปูมของชาวอินเดีย ผ้าทั้งสองชนิดมีความแตกต่างกันที่วิธีการนุ่งผ้า โดยผ้าโรติจะมีวิธีการนุ่งคล้ายผ้าโจงกระเบนของไทยและผู้นุ่งโรติจะใส่กางเกงขาสั้นไว้ข้างใน ส่วนผ้าสาหรืจะพันรอบตัวและมีชายผ้าคลุมไหล่

ผ้าโรติ เป็นวิธีการนุ่งผ้าที่นุ่งได้ทั้งหญิงและชาย

ผ้าโรติของผู้ชาย จะมีความยาว 6 หลา (5.5 เมตร) เป็นผ้าพื้นสีนวลหรือสีขาว

ผ้าโรติของผู้หญิง จะมีความยาว 9 หลา (8 เมตร) เป็นผ้าที่มีลวดลายต่างๆ

การนุ่งผ้าโรตินั้น จะพับจีบด้านหน้าจากชายผ้าทั้งชายและขวาแล้วนำมาเหน็บตรงกลางทางด้านหน้าลำตัว แล้วจึงเอาชายผ้าที่เหลืออีกด้านไปเหน็บไว้ด้านหลัง ผู้ชายชาวอินเดียจะนุ่งผ้าโรติกันทั่วไป แต่ผู้หญิงที่ นุ่งผ้าโรติมักจะเป็นผู้หญิงที่อยู่ทางอินเดียใต้ ชายผ้าโรติของผู้หญิงจะไม่เก็บหมัดเหมือนของผู้ชายแต่จะเหลือชายผ้าด้านหนึ่งไว้คลุมไหล่

ผ้าสาหรี่ เป็นวิธีการนุ่งผ้าเฉพาะของผู้หญิง มีความยาวของผ้าประมาณ 6 หลา

ผ้าสาหรี่มีสีสันและลวดลายต่างๆ การวางลายของผ้าสาหรี่จะมีกรอบลายที่แน่นอน โดยรอบผืนผ้าทั้งสี่ด้าน จะมีการทำกรอบลายที่แตกต่างจากกรอบตรงกลางผืนผ้า นอกจากนั้นด้านที่เป็นชายผ้าจะมีการขยายลายให้เห็นชัดเจนว่าเป็นชายผ้า การนุ่งผ้าสาหรี่จะนุ่งพันรอบตัวหนึ่งรอบแล้วนำผ้ามาพับจีบด้านหน้าบางส่วน แล้วจึงนำผ้าที่เหลือมาพันรอบเอวไปด้านหลัง จากนั้นจึงนำชายผ้าที่เหลือมาวัดคลุมไหล่ ให้เหลือผ้าทิ้งชายลงด้านหลัง ¹¹

ผ้าปุม กล่าวกันว่าในกระบวนการทำผ้าลายชนิดต่างๆ ขบวนการผลิตผ้าปุมเป็นขบวนการที่เกิดขึ้นมานานเก่าแก่กว่าขบวนการทำผ้าชนิดอื่น การทำผ้าปุมมีปรากฏอยู่ในประเทศต่างๆ เช่น เขมร มลายู อินโดนีเซีย และไทย ซึ่งคล้ายคลึงกัน

ผ้าปุมคือผ้าไหมที่ทอจากใยไหมที่มัดแล้วย้อมให้เป็นสีต่างๆ ตามต้องการ ซึ่งเมื่อนำมาทอแล้วสีสันของลวดลายจะปรากฏขึ้น กรรมวิธีการทำและการทอผ้าคล้ายคลึงกับการทอผ้ามัดหมี่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ¹² ผ้าปุมส่วนมากจะมีพื้นสีแดง ตัวผ้าปุมแบ่งส่วนผ้าออกเป็น ส่วนขอบผ้าและตัวผ้าชายริมผ้าเป็นลายเชิงหรือลายกรวยเชิง ริมผ้าด้านยาวเป็นลายก้านแย่งขนบด้วยลายแนวเส้นแคบๆ ต่อด้วยเส้นลายกรวยเชิงสั้น ๆ ส่วนกลางของผ้าปุมทอยกดอกลายเครือเถาถิ่นแย่งทั้งผืน ลายในผ้าปุมนั้นจะไม่เห็นเป็นลายดอกเด่นชัดอย่างลายปักหรือลายพิมพ์ แต่จะเห็นโครงร่างอย่างคร่าวๆ ¹³

ผ้าปุมเป็นผ้าชนิดหนึ่งในกลุ่มผ้าสมปัก ซึ่งเป็นผ้าหลวงที่ใช้พระราชทานเพื่อเป็นเครื่องยศขุนนางมีลายต่างๆตามตำแหน่งยศ ผ้าปุมเป็นผ้าที่ดีที่สุด เช่น ชั้นสมเด็จเจ้าพระยา นุ่ง และสมปักริ้วหรือสมปักลาย เป็นผ้าสำหรับชั้นเจ้ากรม ปลัดกรม นุ่ง ผ้าสมปักอีกชนิดหนึ่งเรียกว่าสมปักล่องจวนเป็นผ้าที่มีลายแถบต่างสีที่เชิง กลางผืนผ้าไม่มีลายและมีสีต่างไปจากเชิงผ้า ผ้าสมปักล่องจวนนี้ผู้มีบรรดาศักดิ์เป็นหลวง เช่น นายเวรมหาดเล็กใช้นุ่งเวลาเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดิน ¹⁴

เดิมผ้าปุมน่าจะเป็นผู้นุ่งเฉพาะของผู้ชาย มีความยาวของผ้าประมาณ 4-5 หลา แต่ต่อมามีการนำผ้าปุมไปดัดแปลงเป็นผ้านุ่งสำหรับผู้หญิง สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงกล่าวถึงมูลเหตุการนำผ้าปุมมาทำผ้านุ่งว่า พระธิดาของพระองค์ริเริ่มขึ้น ในสมัยรัชกาลที่ 6 หลังจากไปเขมรกลับมา เพราะสมเด็จพระศรีสวสดี ประทานผ้าปุมมาองค์ละหลายผืน และต่อมาเมื่อสมเด็จพระมณีนวศรทรงราชย์ ก็ส่งมาประทานอีกครั้ง จึงนุ่งถุงปุมกันพุ่มเพื่อ ¹⁵

จากความรู้เกี่ยวกับลักษณะของผ้าโรติ สาหรี และผ้าปุม ได้นำไปสู่การศึกษาเปรียบเทียบใน 2 ลักษณะ คือ

1. การเปรียบเทียบวิธีการใช้ผ้า
2. การเปรียบเทียบการวางกรอบและลายผ้า

การใช้ผ้าของคนไทยสมัยอยุธยา

ความนิยมในเรื่องผ้าและความต้องการในการใช้ผ้าชนิดต่าง ๆ ของคนไทยนั้นเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และยุคสมัยเสมอ เคยนิยมผ้าจากจีน ต่อมานิยมผ้าจากเบงกอล และกลับนิยมผ้าลินินที่พ่อค้าอังกฤษนำมาจากฝั่งโคโรมันเดล สาเหตุของความนิยมในการใช้ผ้าชนิดต่าง ๆ ประการหนึ่งเป็นการนิยมความแปลกใหม่ โดยเฉพาะผ้าชนิดใหม่ ๆ ที่เข้ามาขายจากต่างประเทศ และเมื่อประกอบกับการที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้จำหน่ายสินค้าผ้ารายใหญ่ที่สุด ทำให้เกิดการแพร่กระจายของสินค้าผ้าไปสู่ดินแดนต่างๆของอาณาจักร การที่กล่าวว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพ่อค้าผ้ารายใหญ่ที่สุด เนื่องจากมีหลักฐานจากเอกสารในจดหมายเหตุชาวต่างชาติที่บันทึกถึงการค้าผ้าระหว่างราชสำนักไทยกับพ่อค้าชาวต่างชาติไว้ว่า “...เรือสำเภาหลายลำที่พวกอังกฤษทำสัญญาเช่าไว้เป็นเงิน 2 ชั่ง ได้เดินทางมาถึงที่นี่ บรรทุกสินค้าผ้า ผ้าย และฝิ่นมาด้วย ...อังกฤษได้ขายผ้าให้แก่พระเจ้าแผ่นดินเป็นจำนวนมาก และดูเหมือนให้พระองค์ถึงครึ่งหนึ่งของสินค้าที่เก็บไว้ทีเดียว...” หรือ “...เรือของพวกเขาแก้ว 4 ลำสุดท้ายจากมาสุลิปต้มได้เดินทางมาถึงบรรทุกสินค้าผ้าระบายสีทุกชนิดมา เพื่อว่าตลาดผ้าจะได้คึกคักขึ้น พวกแก้วแก้วมักขายสินค้าให้พระเจ้าแผ่นดินเพราะได้ราคาดี...” และยังคงกล่าวอีกว่า “...ของที่ถวายพระเจ้าแผ่นดิน เพื่อขออนุญาตบางอย่าง สิ่งที่นิยมมากที่สุดก็คือผ้าแดงอย่างดี คงเป็นด้วยพ่อค้าทราบพระเจ้าแผ่นดินไทยโปรดของพวกนี้...”¹⁶

การใช้ผ้าในสมัยอยุธยานั้น นอกจากจะใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มแล้ว ผ้ายังถูกใช้ในหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้องกับขนบประเพณี วัฒนธรรม ศาสนา และสังคม ดังมีหลักฐานปรากฏ เช่น ในปี พ.ศ. 1951 แผ่นดินพระนครินทราราช พบว่าการทำบุญต่าง ๆ มักมีการบรรจุของมีค่าลงในเจดีย์ไม่ว่าจะเป็นทองหรือสิ่งใดและจะเทียบราคาเป็นจำนวนผ้า คล้ายกับการตีราคาทาสด้วยจำนวนผ้าในอาณาจักรเงินละ ตัวอย่างคือข้อความจารึกในแผ่นดินหลักที่ 48 ว่า “...ธ ให้ทาน ทองแปดตำลึง ตลับอันหนึ่ง ค่าผ้าล้านหนึ่ง...”¹⁷ นอกจากการใช้ผ้าในการทำบุญในพุทธศาสนาแล้ว บางครั้งผ้ายังถูกใช้เป็นเครื่องประดับเพื่อตกแต่งสถานที่และพระราชยานต่างๆ นอกจากนั้นยังมีความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ผ้าว่า สีของผ้าที่สวมใส่มีอิทธิพลในการบันดาลให้เกิดโชคลาภหรือ

ทุกซ์แก่ผู้สวมใส่ได้ และยังเชื่ออีกว่า การนุ่งผ้าจะต้องแยกกัน ผ้าสำหรับนุ่งกลางวันก็ไม่ควรเอาไปนุ่งกลางคืน ผ้าสำหรับนุ่งกลางคืนก็ไม่ควรเอาไปนุ่งกลางวัน¹⁸

สมัยอยุธยาพระมหากษัตริย์จะทรงพระราชทานผ้าเป็นบำเหน็จรางวัลแก่ข้าราชการ และบางครั้งจะทรงพระราชทานผ้าแทนการพระราชทานเงิน ผ้าที่ได้รับพระราชทานแทนเงินนี้ จะได้รับพระราชทานปีละครั้งเรียกว่าผ้าหัตถ์รายปี ผ้าที่ได้รับพระราชทานจะใช้เป็นผ้าสำหรับนุ่งเข้าเฝ้าในโอกาสต่าง ๆ และผ้าที่พระราชทานส่วนมากเป็นผ้าสมปัก ซึ่งมีอยู่หลายแบบ เช่น สมปักปุ่น สมปักล่องจวน สมปักลาย สมปักกริ้ว เป็นต้น ผ้าแต่ละชนิดจะพระราชทานตามบรรดาศักดิ์ของแต่ละคน เช่น หัวหมื่น นายได้ผ้าสมปักลาย เจ้ากรม ปลัดกรม ได้สมปักไหม ส่วนมหาดเล็กจะได้ผ้าลาย เป็นต้น บางทีการใช้ผ้าสมปักก็ขึ้นอยู่กับโอกาสหรือพิธีบางอย่างอีกด้วย เช่น ถ้าเสด็จฯ ไปทอดพระเนตรกรมมหรสพ เจ้ากรม ปลัดกรมนุ่งสมปักลาย หม่อมเสื่อครูย ...ถ้าเสด็จฯ ไปวัดพระศรีสรรเพชญ์ เป็นการปกติให้เจ้ากรม ปลัดกรม นุ่งสมปักไหม คาคดาบแห่เสด็จ ...ถ้าเสด็จฯ เป็นการปกติเป็นกระบวนประพาส และทอดพระเนตรเสื่อแห่งใดนั้น นุ่งผ้าแถบไหมหม่อมเสื่อหนาวเกี่ยวผ้าเกี่ยว ...ถ้าเสด็จฯ ออกประตูลิขัยทอดพระเนตรช้างบารุ ช้างผัดพานถวายตัวในพระราชวังนั้น เจ้ากรม ปลัดกรมนุ่งสมปักลาย หม่อมเสื่อหนาวเกี่ยวเจียรบาด¹⁹

การใช้ผ้าของคนไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระมหากษัตริย์ ขุนนาง และชนชั้นสูง จะใช้ผ้าทอเนื้อดีละเอียด ทอสอดจินสอดทอง หรือผ้าไหมอย่างดี เช่น ผ้ายกทองทอด้วยไหมทอง ผ้าปุมทอด้วยใยไหม มัดแล้วข้อมคล้ายผ้าหมี่ในปัจจุบัน มีการใช้ชนิดและสีของผ้านุ่งหม่มเป็นเครื่องกำหนดยศของขุนนาง โดยเฉพาะการใช้ผ้าสมปัก เป็นผ้าสำหรับขุนนาง และผู้มีบรรดาศักดิ์เช่นเดียวกับสมัยอยุธยา ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 นั้น ได้โปรดเกล้าฯ ให้ออกพระราชบัญญัติว่าด้วยการแต่งกาย เพื่อกำหนดแบบแผนในการใช้ผ้าสำหรับบุคคลในลำดับชั้นต่างๆ ดังมีความปรากฏว่า

“...ธรรมเนียมแต่ก่อนสืบมาจะนุ่งผ้าสมปักท้องนาก และใส่เสื่อครูยกรองคอ กรองดิน แขน กรองปลายแขน จะคาครัดประคดหน้าขมุนได้ แต่มหาดไทย กลาโหม จตุสดมภ์ และแต่บุตรและหลานขุนนางผู้ใหญ่ ผู้น้อยได้แต่เสมา แลจีกควจันจำหลักประดับพลอย แต่เพียงนี้ และทุกวันนี้ ข้าราชการผู้น้อยนุ่งหม่มมิได้ทำตามอย่างธรรมเนียมแต่ก่อน ผู้น้อยก็นุ่งสมปักปุ่นท้องนาก ใส่เสื่อครูยกรองคอ กรองสังเวียน กรองสมรส คาครัดประคดหน้าขมุน กั้นร่มผ้าสี ผึ่งกลตา ไปจนตำรวจเลว แลลูกค้าวนิชก็ร่วมสีผึ่งแล้วแต่งบุตรหลานเล่า ผูกลูกประหล้า

จำหลักประดับพลอยแลจี้กุดันประดับพลอย เพชรถมยาราชาวดี ใใส่เกี่ยวมีกระจิงประจำยามสี่
ทิส ผูกกวางจันถมยาประดับเพชรประดับพลอย สายเข็มขัดมีดอกประจำยามเข้าอย่างต้องห้าม
เกินบรรดาศักดิ์ฝิดอยู่ แต่นี้สืบไปเมื่อหน้าให้ข้าราชการแลราษฎรทำตามอย่างธรรมเนียมแต่ก่อน
ครั้งนี้โปรดเกล้าฯ ให้แต่ขุนนางผู้ใหญ่กั้ร่วมผ้าสีผึ้ง คาครัดประคคหนามขนุน ห้ามอย่าให้ข้าราชการ
ผู้น้อยใส่เสื้อครุย กรองคอ กรองสังเวียน กรองสมรศ คาครัดประคคหนามขนุน นุ่ง
สมปักท้องนาก สายเข็มขัดอย่าให้มีดอกประจำยาม กั้ร่วมผ้าสีผึ้ง ใใส่เสื้อครุยได้แก่กรองปลาย
มือจะแต่งบุตรเลหลาน ก็ให้ใใส่แต่จี้เสมากวางจันจำหลักประดับพลอยแดงเขียว แต่เท่านี้อย่าได้
ประดับเพชรถมยาราชาวดี ลูกประหล้าเล่าก็ให้ใใส่แต่ลายแทงแลเกลี้ยง เกี่ยวอย่าให้มีกระจิง
ประจำยามสี่ทิส และอย่าให้ใใส่กระจับปั้งพริกเทศทองคำ กำไลทองคำใใส่เท้า อย่าให้ข้าราชการ
ผู้น้อย และราษฎรกั้ร่วมผ้าสีผึ้ง และกระทำฝิดด้วยอย่างธรรมเนียมเกินบรรดาศักดิ์เป็นอัน
ขาดทีเดียว และห้ามอย่าให้ช่างทองทั้งปวงรับจ้าง ทำจี้ เสมมา กวางจัน ประดับเพชรถมยา
ราชาวดีประดับพลอย ห้ามมิให้ซื้อขายเป็นอันขาดทีเดียว...”²⁰

ลักษณะการแต่งกายที่กำหนดในพระราชบัญญัติการแต่งกายในสมัยรัชกาลที่ 1 นี้มี
ลักษณะเคร่งครัด เป็นการใใช้ลักษณะของเนื้อผ้า และสีของผ้าตลอดจนถึงแบบของการแต่งกาย
การใช้เครื่องประดับ มาเป็นเครื่องกำหนดฐานะบรรดาศักดิ์ ตำแหน่ง หน้าที่ของบุคคลในสังคม
เช่นเดียวกับสมัยอยุธยา

การแต่งกายในลักษณะนุ่งผ้าแล้วสวมเสื้อนั้น เป็นการแต่งกายพิเศษของพวกขุนนาง
และข้าราชการที่จะต้องแต่งตามพระราชบัญญัติในโอกาสพิเศษมากกว่าที่จะแต่งกันทั่วไป
ระหว่างรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 นั้น เชื่อว่าประชาชนทั่วไปยังนิยมแต่งกายตามสบายที่เรียกว่า
“นุ่งและห่ม” มากกว่าที่จะสวมเสื้อนุ่งกางเกงการแต่งกายเช่นนี้สืบต่อมาจากสมัยอยุธยา คือ นิยม
นุ่งผ้าเป็นผืนแบบโจงกระเบน ส่วนกางเกงที่สวมเป็นกางเกงสามส่วน เช่น กางเกงทหาร เป็น
กางเกงแบบสนับเพลาอย่างที่ปรากฏในภาพจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งมีทหารที่อยู่เ็นขบวนจะแต่งตัว
พิเศษนุ่งโจงกระเบนทับกางเกงหรือสนับเพลา แต่โดยทั่วไปจะนุ่งผ้าแบบที่เรียกว่าโจงกระเบน
เป็นหลัก ผู้ชายชาวบ้านจะนุ่งผ้าพื้นเมืองเรียบ ๆ หรือผ้าลายเนื้อเรียบ ๆ แต่ถ้าเป็นพวกชนชั้นสูง
ขุนนาง และพระมหากษัตริย์ จะใใส่ผ้าทอเนื้อละเอียด สอดเงินสอดทอง หรือผ้าไหมอย่างดี เช่น
ผ้ายกทองด้วยไหมทอง ผ้าปุม เป็นต้น²¹

ผู้ชายทั่วไปตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นมักจะนุ่งผ้าแล้วเปลือยท่อน
บนหรือมีผ้าคาดไหล่ ถ้าเป็นผู้หญิงชาวบ้านก็จะห่มตะเบงมาน หรือไม่กี่คาดผ้าแถบรัดอก อย่าง
ที่ปรากฏในภาพวาดของ จอห์น ครอเฟิร์ด ซึ่งเข้ามาในสมัยรัชกาลที่ 2 แต่ถ้าเป็นการไปวัดหรือ

มีงานพิธีที่ห้ามสไบทับ การนุ่งผ้าหรือวิธีนุ่งผ้ามีหลายอย่าง หลายชื่อ เช่น นุ่งเกี่ยวเกลไล นุ่งจีบ นุ่งหางหงส์ นุ่งโจงกระเบน นุ่งลอยชาย นุ่งหยักรั้ง แต่โดยสรุปแล้วอาจแบ่งการนุ่งผ้าเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 2 ประเภท คือ นุ่งโจงกระเบน และนุ่งจีบ

1. การนุ่งโจงกระเบน จะใช้ผ้าผืนยาว ๆ (ถ้าเป็นเดี๋ยวนี้อาจเท่ากับผ้าถุง 2 ผืนต่อกัน) จับสองชายรวมกันข้างหน้า แล้วม้วนเป็นวงข้างเข้าหาตัว และดึงหนีบไว้ข้างหลัง ถ้าดึงไปข้างหลังมักเป็นหยักรั้ง ชายล่างจะสูงกว่าหัวเข่าแบบนุ่งผ้าขาวม้าถกเขมร ส่วนการนุ่งเกี่ยวเกลไล นุ่งหางหงส์ ก็มีวิธีที่คล้ายคลึงกัน การนุ่งโจงกระเบนนี้จะเป็นการนุ่งกันทั่วไป ตั้งแต่กษัตริย์ลงมาจนถึงสามัญชน และเป็นแบบที่ยังมีนุ่งสืบกันมาจนปัจจุบัน ซึ่งยังพบจะมีนุ่งกันอยู่บ้างในหมู่ผู้สูงอายุในชนบท และกลุ่มผู้เล่นเพลง พื้นเมือง เช่น ลำตัด ลิเก เป็นต้น

2. การนุ่งจีบ เป็นการนุ่งอย่างละคร จีบผ้านด้านหน้าทบเข้ามาหลายชั้นนับเป็นวิธีที่ประณีต และใช้เวลามาก จะมีนุ่งเฉพาะหญิงสาววัง และตัวละครมากกว่าที่ ชาวบ้านทั่วไปจะนุ่ง เพราะเสียเวลามาก และไม่สะดวก²²

การใช้ผ้าในไทยนั้น มีการใช้ทั้งผ้าที่ผลิตขึ้นใช้เอง และผ้าที่นำเข้าจากดินแดนต่างๆ คือ จีน อินเดีย เปอร์เซีย ฝรั่งเศส อังกฤษ เป็นต้น หลักฐานสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงเรื่องราวของผ้า และการใช้ผ้าของผู้คนในสมัยรัตนโกสินทร์ได้อย่างดีคือ วรรณคดีไทยในสมัยนั้น ซึ่งเกือบทุกเรื่องจะมีการกล่าวถึงผ้าและการใช้ผ้าไว้อย่างน่าสนใจ ในที่นี้จะขอยกเฉพาะที่เกี่ยวกับเรื่องของผ้าปุมที่ปรากฏให้เห็นเป็นหลักฐาน

บทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้กล่าวถึงผ้าปุมไว้ตอนหนึ่ง โดยบรรยายถึงเหล่าหนุ่ม ๆ ที่นุ่งผ้าปุมมาเที่ยวชมมหรสพในเมืองดาหา ดังข้อความว่า

นักเลงเหล่าเจ้าชู้หนุ่มหนุ่ม
 คาคเข้มจัดนุ่งปุมเกี่ยวคอไก่อ
 ทัดยามหม่มสีน้ำดอกไม้
 หวีผมดำรับใหญ่แบบคาย
 เห็นสาวที่ไหนดมกักรุมเถี่ยว
 อดข้าวขับเคียวอยู่นสาย
 บ้างเที่ยวทิ้งมอญรำทำกริดกราย
 พวกผู้ชายสรวลเสเฮฮา²³

เพลงยาวว่าจมีนราชามาตย์ ของพระมหาเทพก็กล่าวถึงการนุ่งผ้าปุมด้วย ดังข้อความว่า

จะเข้าวังตั้งโห่เสียดสามหน
 ตรวจพลอีกทีก็ก๊กก็อง
 ห่มผ้ากาน้ำมีพานรอง
 หอสมุคชुकคล้องร่มค้ำคาว
 นุ่งปุมเขมรใหม่วิไลเหลือ
 สวมเสื้อได้ประทานห่มสำนขาว
 ลงจากหอกกลางทางหงส์ยาว
 เมียชมว่างามราวกับนายโรง ²⁴

การใช้ผ้าของชาวอินเดีย

ปัจจุบันชายชาวอินเดียจะนุ่งผ้าโรติที่มีสีขาวหรือสีนวล และไม่มีลวดลายปรากฏอยู่ แต่จากการศึกษาพบว่า ในอดีตชายชาวอินเดียนุ่งผ้าที่มีลวดลายเช่นเดียวกับที่ชายไทยนุ่งผ้าปุม คงจะเห็นได้จากภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ยกมาประกอบการศึกษาในภาคผนวก จะเห็นว่า จากรูปที่ลักษณะของผ้าที่ชายในภาพนุ่งอยู่จะมีลวดลายปรากฏอยู่ โดยเฉพาะในรูปที่ ²⁵ จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ลวดลายที่ปรากฏในรูปนั้น เป็นลวดลายที่เกิดจากเทคนิคการมัดย้อม หรือ ที่เรียกกันในประเทศไทยว่า เป็นการมัดหมี่ (หมี่ในที่นี้ หมายถึง เส้นไหม) ผ้าที่ผลิตจากการมัดหมี่ หรือมัดย้อม ในภาษาอังกฤษจะใช้คำว่า IKAT ผ้ามัดหมี่ที่มีชื่อเสียงที่สุดที่ผลิตในอินเดีย คือ ผ้าปาโตลา (PATOLA) ที่ผลิตในรัฐคุชราต (GUJARA) ²⁶

ผ้าปาโตลาเป็นผ้ามัดหมี่สองทาง (DOUBLE IKAT) ซึ่งเป็นเทคนิคการมัดหมี่ทั้งเส้นพุ่งและเส้นยืน ผ้าปาโตลาที่ผลิตในรัฐคุชราตนั้น ไม่ได้ผลิตขึ้นเพื่อใช้ในท้องถิ่นเท่านั้น แต่เป็นการผลิตเพื่อส่งเป็นสินค้าออกด้วย เนื่องจากชนกลุ่มต่างๆ ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความนิยมเกี่ยวกับผ้าปาโตลามาดั้งแต่สมัยศตวรรษที่ 15 ทำให้ผ้าปาโตลาเป็นผ้าที่มีความต้องการสูง และมีราคาแพง ไม่ใช่ผ้าที่สามัญชนจะใช้ เมื่อพ่อค้าชาวคัทและชาวโปรตุเกสเดินทางมายังดินแดนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พ่อค้าเหล่านั้นพบว่า ชาวพื้นเมืองในแถบนี้ใช้ผ้าปาโตลาเป็นเครื่องบรรณาการ ใช้เป็นเครื่องแลกเปลี่ยนอิสรภาพหรือเป็นค่าตัวสำหรับการซื้อขายทาส พ่อค้าชาวยุโรปจึงนำผ้าปาโตลาจากรัฐคุชราต มาเป็นเครื่องบรรณาการแก่กลุ่มผู้นำชาวพื้นเมือง เพื่อแลกเปลี่ยนกับความสะดวกในการทำการค้าและใช้แลกเปลี่ยนสินค้าพื้นเมือง ทำให้ความต้องการผ้าปาโตลาขยายตัวมากขึ้น ²⁷

จากความต้องการใช้ผ้าปาโกลาดังกล่าว จึงเกิดการผลิตผ้าที่มีลักษณะคล้ายผ้าปาโกลาขึ้น ทั้งในอินเดียและในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อาทิ ในรัฐโอริสสา (ORISSA) ของอินเดีย หรือ เกาะบาห์ลีในอินโดนีเซีย ผ้าที่ผลิตขึ้นเลียนแบบผ้าปาโกลา จะมีชื่อเรียกต่างๆ กันในแต่ละท้องถิ่น เช่น เรียกว่า KETIPA BELURA ในแถบลามาลิรา (LAMALERA) ของ อินโดนีเซีย²⁸ เมื่ออังกฤษได้อำนาจในการปกครองอินเดีย อังกฤษได้ทำให้การผลิตผ้าเลียนแบบผ้าปาโกลา ขยายตัวยิ่งขึ้น เกิดการผลิตผ้าเลียนแบบผ้าปาโกลาในหลายรัฐของอินเดีย แต่เทคนิคการผลิตผ้า มัดหมี่สองทางที่เป็นลักษณะเด่นของผ้าปาโกลานั้น มีน้อยแห่งที่ผลิตได้ จึงทำให้ผ้าที่ผลิตเลียนแบบผ้าปาโกลาไม่สามารถทรงคุณค่าของผ้าปาโกลาไว้ได้

การเปรียบเทียบการใช้ผ้าโรตี สำหรับ และผ้าปุม

จากการศึกษาพบว่าผ้าโรตี โดยเฉพาะผ้าโรตี ที่มีลักษณะการผลิตแบบผ้าปาโกลานั้น นอกจากจะผลิตเพื่อใช้ในท้องถิ่นแล้ว ยังเป็นสินค้าออกที่สำคัญของอินเดียแต่โบราณ และผ้าชนิดนี้ถือว่าเป็นของที่มีคุณค่าสูงและเป็นสิ่งหวงห้ามสำหรับสามัญชนในสังคมแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่เมื่อมีการผลิตผ้าที่เลียนแบบผ้าปาโกลามากขึ้น ทั้งในอินเดียและที่อื่นๆ ทำให้ความนิยมในการใช้ผ้าปาโกลาลดน้อยลง เช่นเดียวกับผ้าปุมของไทย ซึ่งแต่เดิมในสังคมไทยจะถือว่า ผ้าปุมเป็นผ้าของหลวง ที่พระมหากษัตริย์จะทรงพระราชทานเพื่อเป็นเครื่องแสดงยศของขุนนางชั้นผู้ใหญ่ แต่ต่อมาเมื่อมีการผลิตผ้าในลักษณะเดียวกันมากขึ้น กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการใช้ผ้าปุมก็ผ่อนคลายลง ดังจะเห็นได้จากพระนิพนธ์ในกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ที่ทรงกล่าวถึงสาเหตุที่จะมีการใช้ผ้าปุมมานุ่งในกลุ่มสตรี²⁹

การเปรียบเทียบการวางกรอบและลายผ้าของผ้าโรตี สำหรับ และผ้าปุม

จากการศึกษาพบว่าการวางกรอบและลายผ้าของผ้าโรตี สำหรับ และผ้าปุม มีลักษณะที่แตกต่างกันไม่มากนัก ดังจะแยกออกให้เห็นโดยชัดเจน ดังนี้

1. ผ้าโรตี หากเทียบผ้าปุมกับผ้าโรตีที่ชาวอินเดียใช้ในปัจจุบัน จะมีความแตกต่างกัน เพราะผ้าโรตีที่ใช้ในปัจจุบัน จะไม่มีสีและลวดลาย แต่ถ้าเปรียบเทียบกับผ้าที่ชาวอินเดียใช้ในอดีตซึ่งมีหลักฐานให้เห็นในภาพจิตรกรรมต่างๆ จะพบว่า มีลักษณะคล้ายคลึงกับผ้าปุมของไทย โดยเฉพาะถ้านำไปเทียบกับผ้าปาโกลา จะพบว่าผ้าทั้งสองชนิดมีความคล้ายคลึงกันมาก กล่าว

คือ ผ้าทั้งสองชนิด มีการวางกรอบรอบตัวผ้า และมีเชิงผ้าทั้งสองด้านที่มีขนาดใหญ่ให้สังเกตเห็นชัดเจน เป็นลวดลายในลักษณะกรวยเชิงหรือมีทรงสามเหลี่ยมเป็นหลัก บริเวณกลางผ้ามีลวดลายต่างๆ อยู่ตลอดผืนผ้า จะไม่มีการเว้นช่องว่างหรือมีพื้นที่ในผ้าที่ไม่มีลวดลายไว้เลย ดังตัวอย่างรูปที่นำมาประกอบคำอธิบายปรากฏในรูปที่ 1 ในภาคผนวก หน้า 20

2. ผ้าสาหรี่ ผ้าสาหรี่จะมีลักษณะของการวางกรอบและลายผ้าต่างจากผ้าปุม โดยผ้าสาหรี่จะมีการแทรกลายขนาดใหญ่ไว้ตรงเชิงผ้าด้านหนึ่ง ซึ่งเชิงผ้าด้านนั้น สตรีที่ใช้ผ้าสาหรี่จะนำเชิงผ้าด้านนั้น ไปตัดเป็นเส้นเพื่อใช้ใส่กับผ้าสาหรี่ชิ้นนั้น ดังตัวอย่างรูปที่นำมาประกอบคำอธิบายปรากฏในรูปที่ 1 ในภาคผนวก หน้า 25

บทสรุป

การค้าผ้าระหว่างอินเดียนับกับไทยเกิดขึ้นมานานแล้ว อาจกล่าวได้ว่าตั้งแต่สมัยสุโขทัย ความสัมพันธ์ทางการค้าที่เกิดขึ้น นอกจากจะนำไปสู่การแลกเปลี่ยนสินค้าแล้ว ยังนำไปสู่ความสัมพันธ์ระหว่างประชากรของทั้งสองแห่ง เมื่อคำนึงถึงว่า วิถีชีวิตของมนุษย์ คือ ตัวกำหนดรูปแบบทางวัฒนธรรม และวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดขึ้นได้ทั้งจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก การติดต่อค้าขาย อาจนับเป็นปัจจัยภายนอกส่วนหนึ่งที่น่าจะความเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคม เพราะการค้าจะนำสินค้าที่สังคมนั้นผลิตไม่ได้เข้ามาสู่สังคม และสังคมอาจจะกำหนดคุณค่าของสินค้าหรือผลิตภัณฑ์เหล่านั้น

ผ้าเป็นสินค้าหรือผลิตภัณฑ์อย่างหนึ่งที่ถูกนำเข้าสู่สังคม ผ้าชนิดต่างๆ ที่ถูกนำเข้าสู่สังคมนั้น ไม่ได้มีฐานะเป็นสินค้าที่จะนำไปแต่งตัวเท่านั้น แต่ผ้ายังมีสัญลักษณ์อื่นๆ แฝงอยู่ สัญลักษณ์และความสำคัญของผ้าที่ปรากฏในสังคมแต่ละแห่งนั้น มิได้เกิดขึ้นจากพัฒนาการในสังคมนั้นเพียงลำพัง เพราะเกือบไม่มีชุมชนใดเลยที่จะดำรงตนอยู่โดยเอกเทศ ดังนั้นแต่ละชุมชนจึงมีความสัมพันธ์กับชุมชนอื่น จากการติดต่อสัมพันธ์กัน ทำให้มีการนำเครื่องมือหรือวัตถุดิบ หรือวิธีการผลิตใหม่ๆ เข้ามาในชุมชน ซึ่งจะมีผลต่อการเกิดความเปลี่ยนแปลงของผ้าทั้งในแง่การผลิต การใช้ และสัญลักษณ์ต่างๆ ที่แฝงอยู่ในผ้า

กรณีการติดต่อค้าขายระหว่างอินเดียนับกับไทย อาจกล่าวได้ว่าความนิยมผ้าปาโตะลาจากรัฐกุจราชของอินเดียนั้น ทำให้กลุ่มชนต่างๆ ในดินแดนแถบนี้ รวมทั้งไทยถือเอาผ้าปาโตะลาเป็นของสูงค่า จึงเกิดกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการใช้ผ้าขึ้น แต่เมื่อมีการผลิตผ้าเลียนแบบผ้าปาโตะลาเพิ่มมากขึ้น ทำให้กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการใช้ผ้าอ่อนคลายลงและทำให้วัฒนธรรมของการแต่งกายที่ผ้า

ถูกกำหนดให้เป็นเครื่องแสดงถึงยศศักดิ์และชนชั้นของคนในสังคมถูกยกเลิกไปในที่สุด การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการแนวคิดเรื่องนี้ คงจะกล่าวไม่ได้ว่า กระบวนการผลิตผ้าปาโตะเป็นสิ่งเดียวที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง แต่คงกล่าวได้ว่า กระบวนการผลิตผ้าปาโตะที่สร้างความเปลี่ยนแปลงขึ้นนั้น เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง เกี่ยวกับค่านิยมในการใช้ผ้าปาโตะ

การศึกษาเกี่ยวกับผ้า โธตี สาหรี และผ้าปุม ที่ปรากฏในรายงานฉบับนี้ อาจไม่ใช่รายงานที่สมบูรณ์ ที่จะให้รายละเอียดเกี่ยวกับการศึกษาวัฒนธรรมในการใช้ผ้าของทั้งสองแห่งและอิทธิพลของผ้าที่ทำให้เกิดแนวคิดในสังคมได้ทั้งหมด แต่ผู้ศึกษาขอตั้งข้อสังเกตไว้ว่า ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างอินเดียกับไทยนั้น น่าจะส่งผลต่อการถ่ายทอดรูปแบบของการแต่งกายและวัฒนธรรมร่วมบางอย่างมาสู่กัน แต่ข้อควรระวังเกี่ยวกับการศึกษาเรื่องวัฒนธรรมคือการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างชนสองกลุ่มนั้น คงไม่มีกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเป็นผู้รับเพียงฝ่ายเดียว แต่จะมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมในเชิงการแลกเปลี่ยนกันของทั้งสองกลุ่มชน

กรณีการแลกเปลี่ยนที่ถ่ายทอดกันที่เห็นได้จากการศึกษาเรื่องนี้คือ ลายนกคู่ที่ปรากฏในลายผ้าของทั้งสองแห่ง จากการศึกษาที่ได้แลกเปลี่ยนแนวคิดกับนักวิชาการอินเดียที่เดินทางมาร่วมการสัมมนาเรื่องผ้าของสำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ ผู้ศึกษาได้รับความรู้ว่า ลายนกคู่นี้ไม่เคยมีปรากฏในลวดลายผ้าของอินเดียโบราณ ผู้ศึกษาเรื่องลายผ้าในอินเดียให้ความเห็นว่า ลายนกคู่ปรากฏเป็นลายผ้าในอินเดียเมื่อประมาณ 200 ปีมานี้เอง ทำให้สันนิษฐานว่า ลายนกคู่ซึ่งเป็นลายเก่าแก่ที่มีอยู่ในดินแดนภาคพื้นทวีปในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ไปปรากฏในลายผ้าอินเดีย อาจเนื่องจากการที่รัฐต่างๆ ในดินแดนแถบนี้ ส่งให้ช่างในอินเดียผลิตผ้าให้ โดยส่งแบบลายไปให้ ซึ่งอาจมีลายนกคู่อยู่ด้วย เมื่อช่างชาวอินเดียทำการผลิตผ้าส่งมาให้แล้ว อาจนำลายนกคู่ไปสัในผ้าที่ผลิตขึ้นเพื่อใช้ในท้องถิ่นด้วย ลายนกคู่จึงปรากฏในผ้าอินเดียแต่นั้นมา³⁰

การศึกษาในรายงานนี้ คงจะถือได้ว่าเป็นเพียงข้อเสนอเกี่ยวกับความสนใจที่จะศึกษาว่าจะสามารถใช้ผ้า เป็นหลักฐานที่จะนำไปสู่การเรียนรู้เกี่ยวกับการถ่ายทอดวัฒนธรรมได้หรือไม่ การศึกษาเรื่อง โธตี สาหรี และผ้าปุม คงไม่มีข้อสรุปที่ชัดเจนเกี่ยวกับการศึกษาวัฒนธรรมการใช้ผ้าที่สามารถครอบคลุมได้ทุกกรณี แต่จากศึกษาข้อมูลที่ผ่านมา ผู้ศึกษามีประเด็นที่ต้องการนำเสนอแก่ผู้ที่ความสนใจจะศึกษาเกี่ยวกับการผ้าในประเทศไทยหรือในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ว่า การศึกษาเรื่อง ผ้าปาโตะ มีการศึกษากันมากทั้งในประเทศอินเดีย และนักวิชาการจากต่างประเทศ แต่ในประเทศไทยนั้น การศึกษาเกี่ยวกับเรื่องผ้าปาโตะ ยังไม่มีผู้สนใจศึกษาทั้งที่ผ้าปาโตะอาจเป็นต้นแบบของการผลิตผ้าหลายชนิดในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

เชิงอรรถ

¹ สมเด็จพระบรมราชาธิบดี , หนังสือบันทึกรับสั่งสมเด็จพระบรมราชาธิบดี , ราชานุกาพย์ , ม.ร.ว.สุมนชาติ สวัสดิ์กุล , (พระนคร : บัณฑิตการพิมพ์) , หน้า 16

² จอห์น แบสตัน , แฮรี่ เจ.เบ็นดา (ผู้แต่ง) , ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยใหม่ , แปลโดย ชื่นจิตต์ อ่ำไพพรรณ , ภาณี กาญจนนัฐิ พิมพ์ครั้งที่ 2 , (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2529) , หน้า 4

³ ฌ็องบักทอร์ จันทวิษ , “ผ้าโบราณ” , วารสารศิลปากร ปีที่ 25 เล่ม 4 กันยายน 2524 , หน้า 30

⁴ เรื่องเดิม , หน้า 42

⁵ ไพโรจน์ เกษแม่นกิจ , บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ 17 , เล่มที่ 1 , กรมศิลปากร (พระนคร : คุรุสภา , 2512) หน้า 179

⁶ สมเด็จพระบรมราชาธิบดี , พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 , (พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา , 2505) หน้า 144

⁷ “SIAM” , Report for the year 1890 on the Trade, & C. of Siam , (London : Harrison and Sons, 1891) p 27

⁸ เมื่อสมเด็จพระเพทรัตนราชสุดาฯ เสด็จไปเยือนอินเดียในปี พ.ศ. 2530 ได้ทรงบันทึกไว้ในหนังสือ ทัศนะจากอินเดีย ว่า ในขณะที่เสด็จศูนย์หัตถกรรมในกรุงเดลี ได้ชมผ้า Patola ซึ่งผู้นำชมอธิบายว่าสมัยโบราณอินเดียได้ขายผ้าชนิดนี้ให้ไทย พระองค์คิดว่าคงจะเป็นผ้าที่ไทยเรียกว่า ผ้าปัดหล่า

⁹ เสฐียร โกเศศ , รู้ไว้ (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา , 2510) หน้า 106 - 144

¹⁰ ฌ็องบักทอร์ จันทวิษ , “ผ้าโบราณ” , วารสารศิลปากร (พฤศจิกายน 2524) หน้า 56

¹¹ สัมภาษณ์คุณสุนี สัจจะศิริ เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2536

¹² มณีรัตน์ ท้วมเจริญ , “ผ้าและเครื่องแต่งกายโบราณ” , วารสารศิลปากร ปีที่ 22 เล่ม 2 (กรกฎาคม 2521) หน้า 34

¹³ ฌ็องบักทอร์ จันทวิษ , “ผ้าโบราณ” , หน้า 50

¹⁴ มณีรัตน์ ท้วมเจริญ , “ผ้าและเครื่องแต่งกายโบราณ” , หน้า 39

¹⁵ สุมาลย์ โทมัส “ผ้าในวรรณคดี : ภาพสะท้อนบทบาทของผ้าต่างประเทศในราชสำนักไทยสมัยรัตนโกสินทร์” , เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง ปริทรรศน์วัฒนธรรมผ้าไทยและจักสานงานศิลป์ไทย ณ หอศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 21 - 23 เมษายน 2535 หน้า 95

- ¹⁶ เสถียร เป็นเหลือ, ผ้าในวรรณคดีไทย, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
ภาควิชาภาษาไทย (วรรณคดี) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 2533, หน้า 36
- ¹⁷ เรื่องเดิม, หน้า 37
- ¹⁸ เรื่องเดิม, หน้า 37
- ¹⁹ ัญญุภัทร จันทวิช, "ผ้าโบราณ", หน้า 50
- ²⁰ กฎหมายตราสามดวง (พระนคร, คุรุสภา, 2515)
- ²¹ เสถียร เป็นเหลือ, ผ้าในวรรณคดีไทย, หน้า 42
- ²² เรื่องเดิม, หน้า 43
- ²³ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, อิเหนา, หน้า 52
- ²⁴ เสถียร เป็นเหลือ, ผ้าในวรรณคดีไทย, หน้า 99
- ²⁵ HUGO MUNSTERBERG, "ART OF INDIA AND SOUTHEAST ASIA" (WEST GERMANY, 1970)
- ²⁶ INDONESIAN BATIK AND IKAT, หน้า 85
- ²⁷ THE IKAT TEXTILES OF LAMALERA, หน้า 72
- ²⁸ INDONESIAN BATIK AND IKAT, หน้า 82
- ²⁹ สุมาลย์ โทมัส "ผ้าในวรรณคดี : ภาพสะท้อนบทบาทของผ้าต่างประเทศในราช
สำนักไทยสมัยรัตนโกสินทร์", หน้า 95
- ³⁰ การสัมมนาเรื่อง " TEXTILE : COMMON HERITAGE OF SOUTH EAST
ASIA " วันที่ 16-19 กันยายน 2536 ณ หอประชุมเล็ก ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย
จัดโดย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

บรรณานุกรม

กฎหมายตราสามดวง พระนคร : โรงพิมพ์องค์การค้ำของคุรุสภา

จอห์น แบสตัน , แฮร์รี่ เจ. เบ็นดา (ผู้แต่ง) , ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยใหม่ แปลโดย ชื่นจิตต์ อ่ำไพพรรณ , ภรณ์ กาญจนนัฐิ พิมพ์ครั้งที่ 2 , กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , 2529

คำราราชาภาพ สมเด็จพระยา, หนังสือบันทึกรับสั่งสมเด็จพระยาคำราราชาภาพ ประทาน ม.ร.ว.สุมนชาติ สวัสดิ์กุล , พระนคร : บัณฑิตการพิมพ์

คำราราชาภาพ สมเด็จพระยา, พระราชพงศาวดาร กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 , พระนคร : องค์การค้ำของคุรุสภา , 2505

ไพโรจน์ เกษแม่นกิจ , บันทึกเรื่องสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศ ในศตวรรษที่ 17 , เล่มที่ 1 , กรมศิลปากร พระนคร : คุรุสภา , 2512

พุทธเลิศหล้านภาลัย พระบาทสมเด็จพระ , อิเหนา , โรงพิมพ์คุรุสภา พระนคร

เสฐียร โกเศศ , ฐิติ พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา , 2510

สุมาลย์ โทมัส “ผ้าในวรรณคดี : ภาพสะท้อนบทบาทของผ้าต่างประเทศในราชสำนักไทยสมัยรัตนโกสินทร์” , เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องปริทรรศน์วัฒนธรรมผ้าไทยและจักสานงานศิลป์ไทย ณ หอศิลป์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 21 - 23 เมษายน 2535

เสถียร เป้นเหลือ , ผ้าในวรรณคดีไทย , วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย (วรรณคดี) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 2533

วารสาร

ณัฐภัทร จันทวิช , " ผ้าโบราณ " , วารสารศิลปากร ปีที่ 25 เล่มที่ 4 กันยายน 2524.

มณีรัตน์ ท่วมเจริญ , " ผ้าและเครื่องแต่งกายโบราณ " , วารสารศิลปากร ปีที่ 22 เล่มที่ 2 กรกฎาคม 2521.

ภาษาอังกฤษ

CHELNA DESAI, **IKAT TEXTILES OF INDIA**, TOPPAN PRINTING CO., LTD. TOKYO, JAPAN 1988.

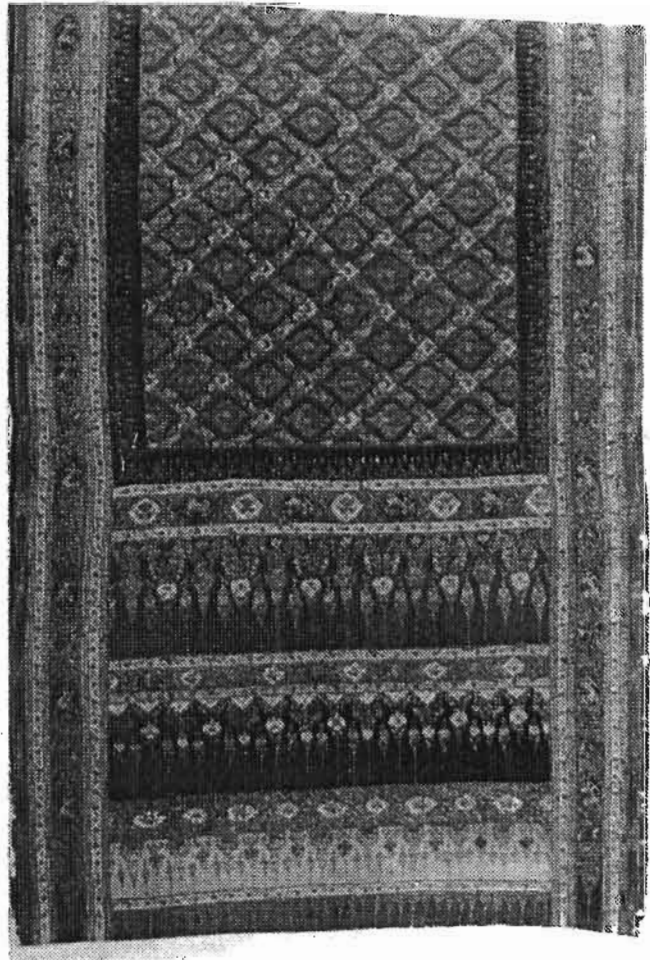
GITTINGER MATTIEBELLE AND LEFFERTS H. LEEDOM , JR. **TEXTILES AND THE TAI EXPERIENCE IN SOUTHEAST ASIA** WASHINGTON, D.C. THE UNITED STATES OF AMERICA 1992.

HUGO MUNSTERBERG, **ART OF INDIA AND SOUTH EAST ASIA**, HARRY N. ABRAMS, INC. WEST GERMANY, 1970.

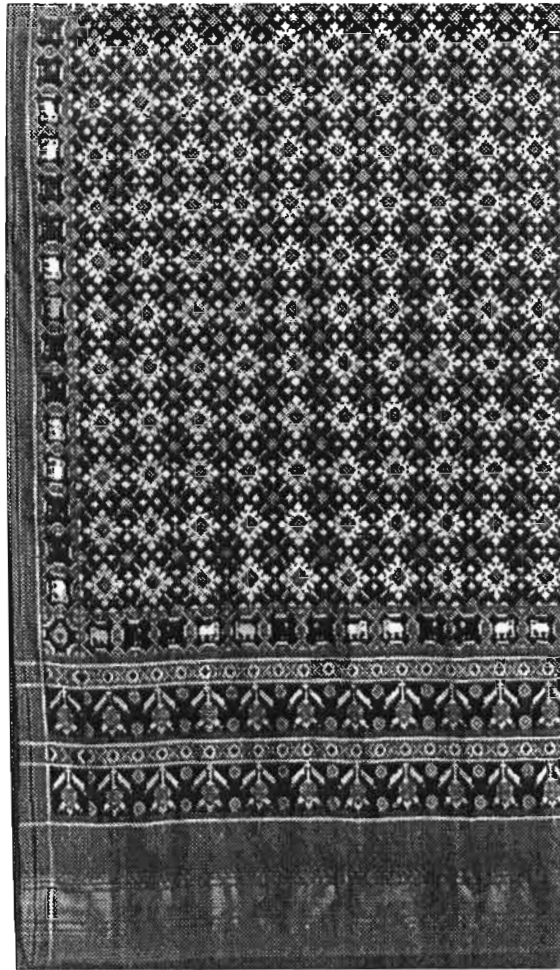
JASLEEN DHAMIJA AND JYOTINDRA , **JAIN HANDWOVEN FABRICS OF INDIA**, MAPIN PUBLISHING PVT. LTD., CHIDAMBARAM , AHMEDABAD, INDIA 1989.

"SIAM" , Report for the year 1890 on the Trade & C. of Siam
London : Harrison and Sons, 1891.

ภาคผนวก

ผ้าปูมแบบต่างๆ
จากหนังสือ "ผ้าเอเชีย"

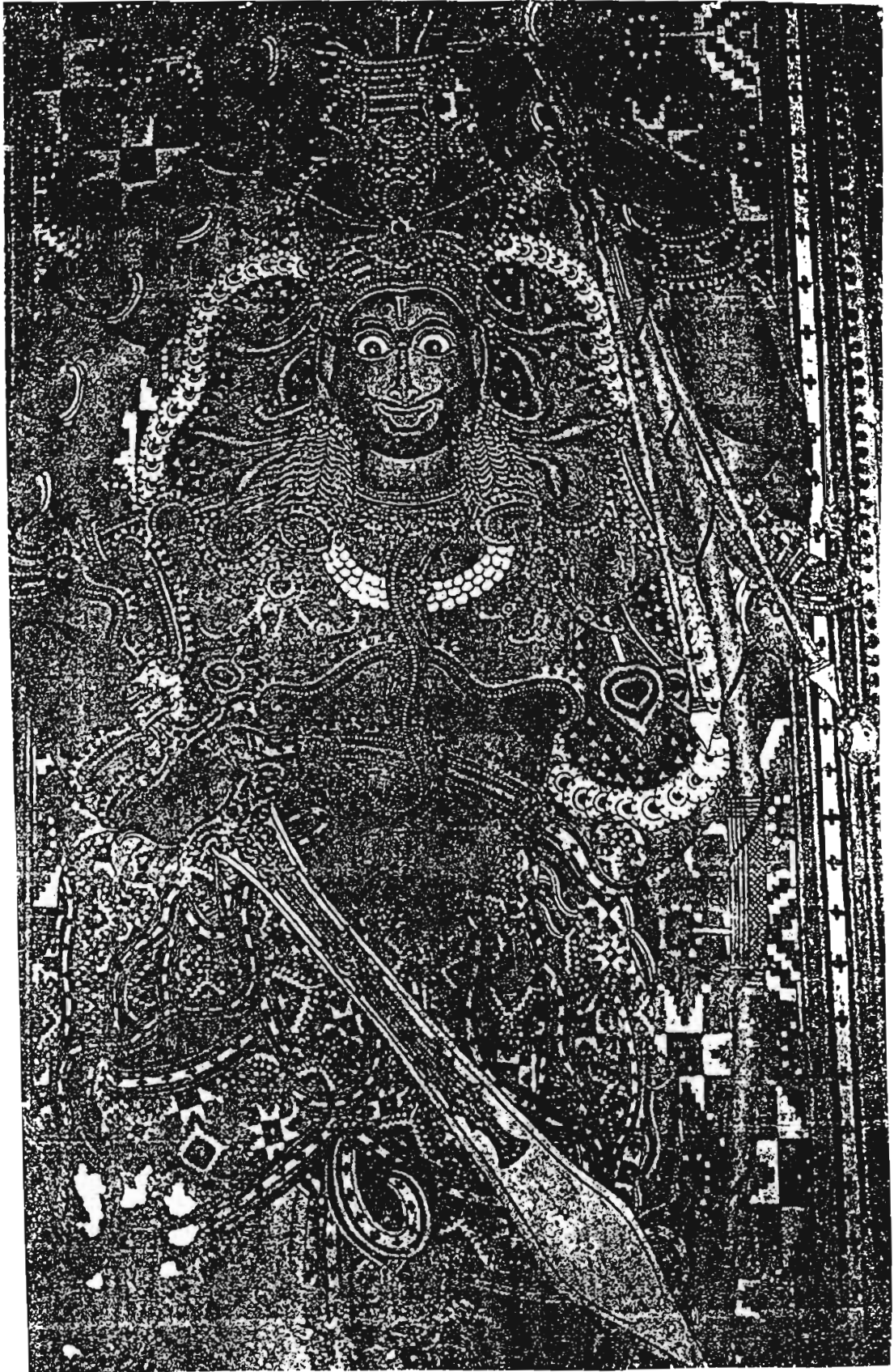

ผ้าไหมปาโตลา (PATOLA)

ใช้เทคนิคการมัดย้อมสองทาง (DOUBLE IKAT)

ผลิตในแคว้นคุชราต (GUJARAT) อินเดีย

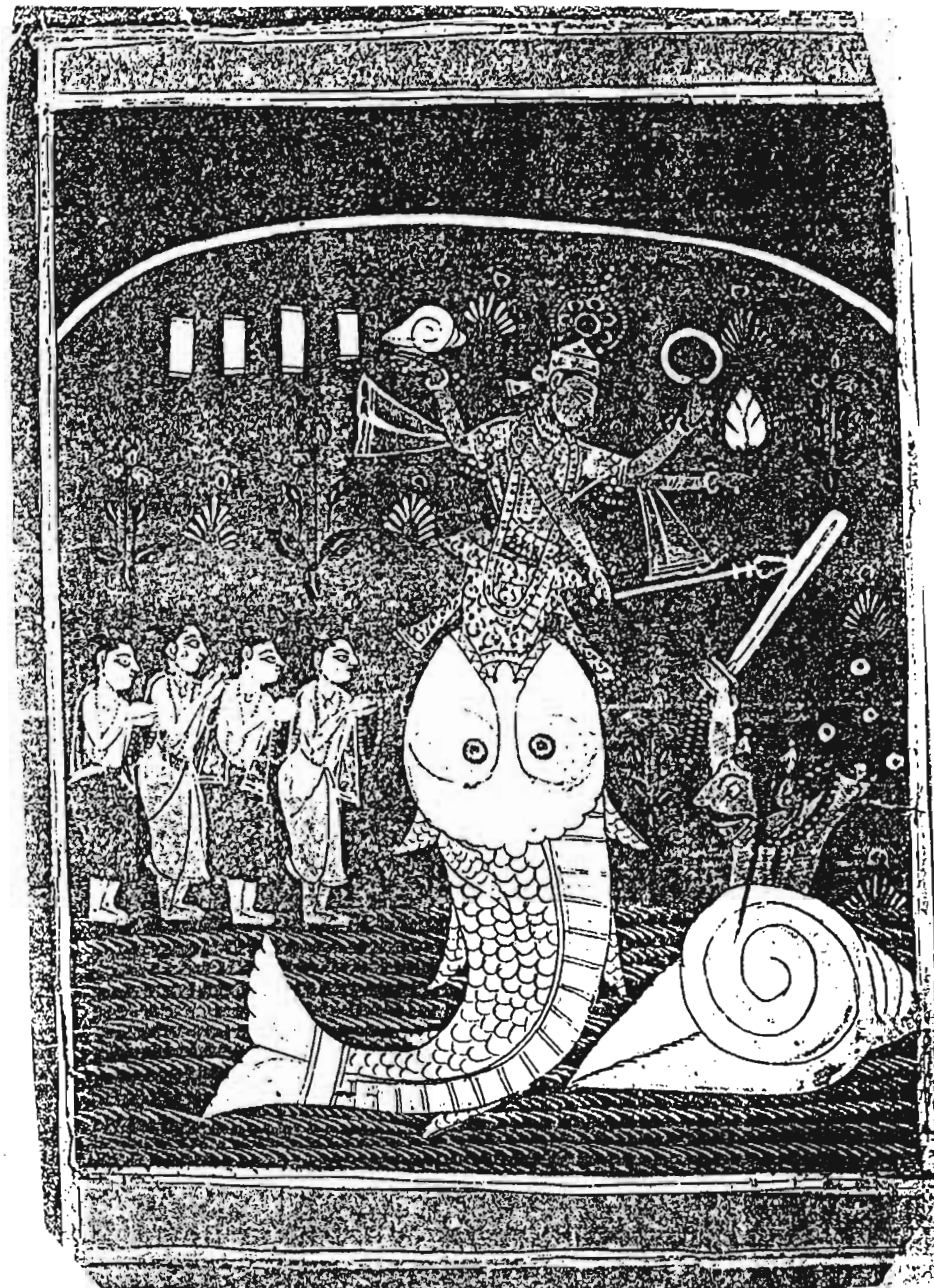
จากหนังสือ IKAT TEXTILES OF INDIA หน้า 47

ภาพจิตรกรรมแสดงถึงการนุ่งผ้าของผู้ชายชาวอินเดียในอดีต

ที่มีลักษณะของลวดลายผ้าคล้ายผ้าปาโตลาในปัจจุบัน

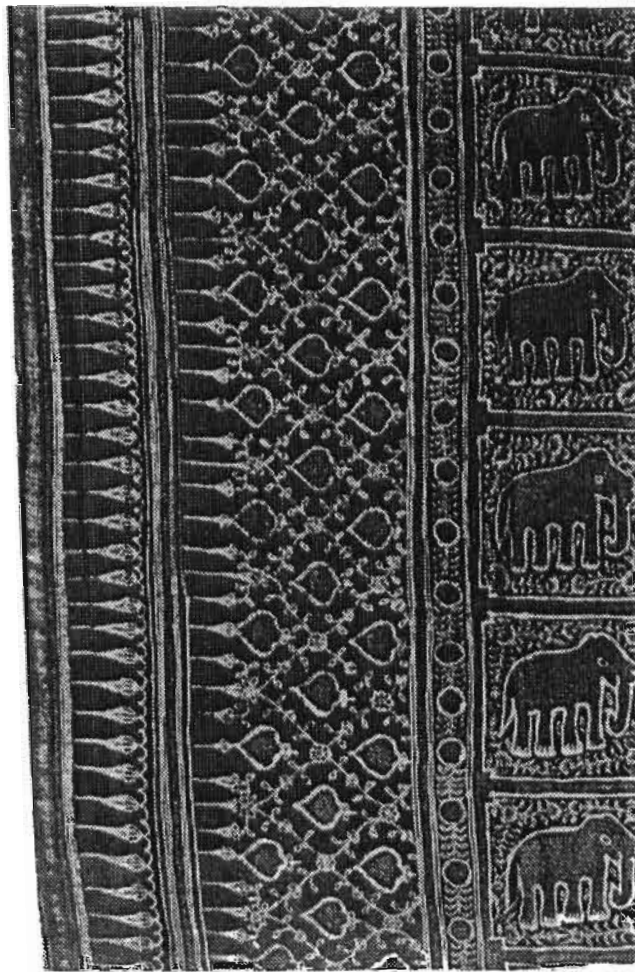
จากหนังสือ ART OF INDIA

รูปวาดบนกระดาศ ขนาด 8 1/4 นิ้ว สมัยศตวรรษที่ 17
 ปัจจุบันอยู่ที่ NEW YORK WIENER COLLECTION
 จากหนังสือ ART OF INDIA

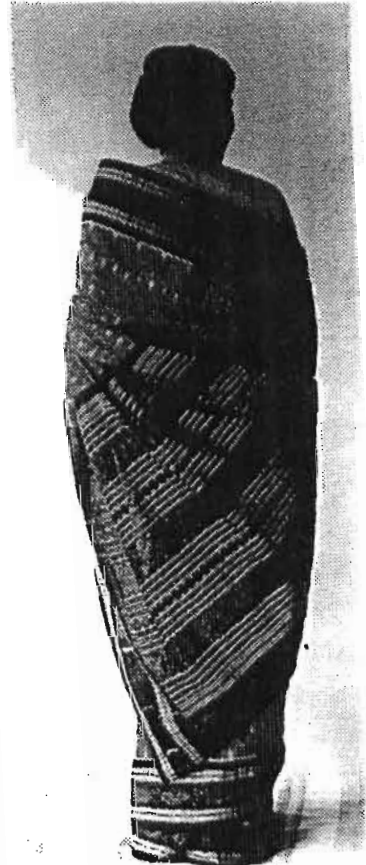
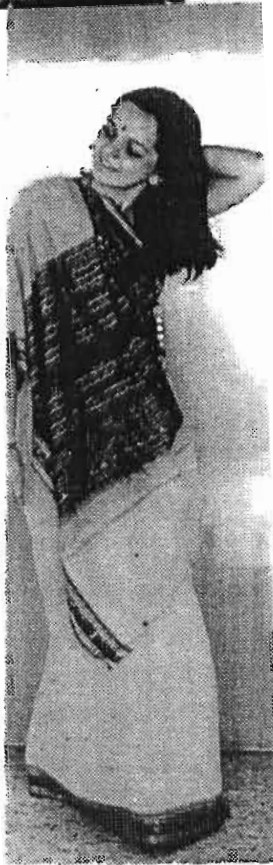

รูปวาดบนกระดาน ขนาด 4 1/2 นิ้ว สมัยศตวรรษที่ 16
จากหนังสือ ART OF INDIA

ผ้าสำหรับสำหรับชนชั้นสูงตามประเพณีของชาวทมิฬนาดู

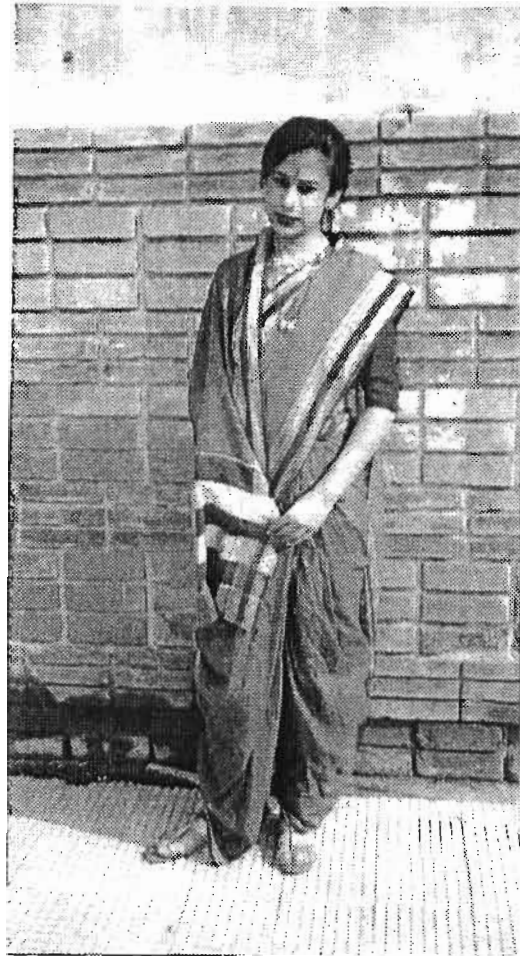
จากหนังสือ HANDWOVEN FABRICS OF INDIA

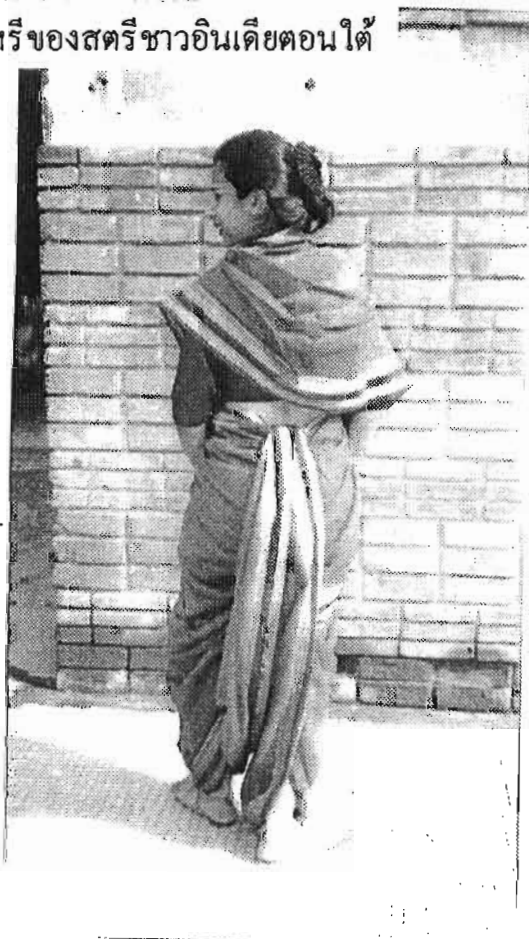
การนุ่งผ้าสำหรับของสตรีชาวอินเดีย

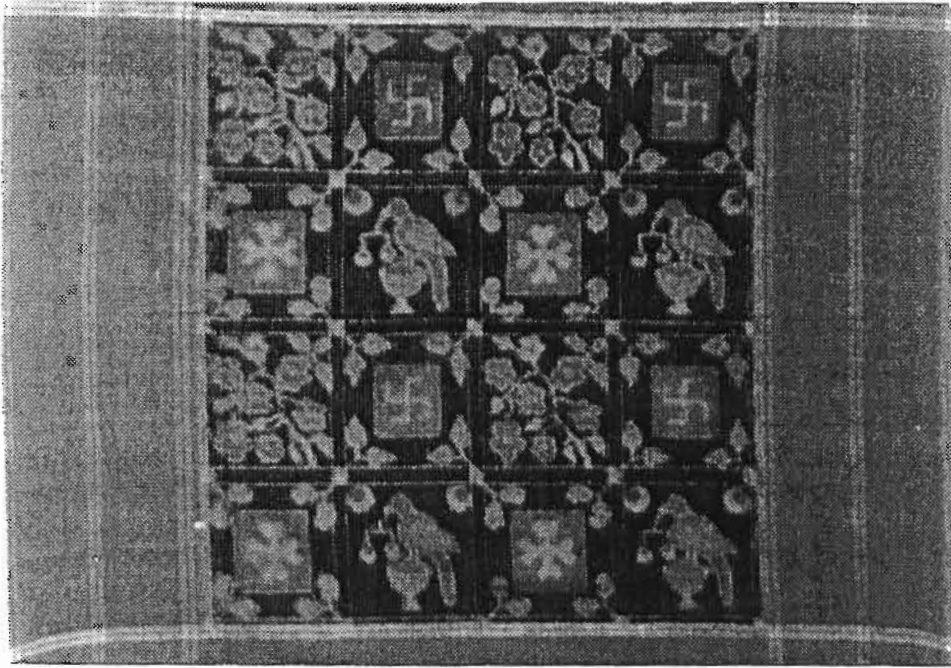

การนุ่งผ้าสำหรับของสตรีชาวอินเดีย

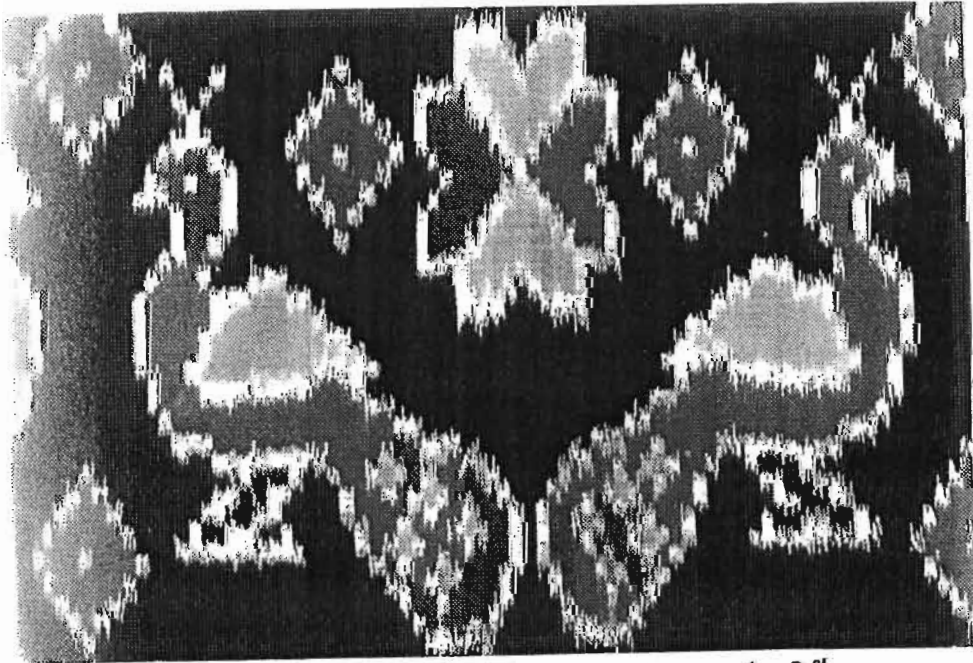

การนุ่งผ้าสำหรับของสตรีชาวอินเดียตอนใต้

ลายนกดของอินเดียโบราณ

ลายนกดคู่ที่ได้รับอิทธิพลจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้